

Ungdomsmottagningars arbete med psykisk hälsa

Psykosociala insatser har alltid ingått i ungdomsmottagningarnas verksamhet, genom samtal om sexualitet, identitet och relationer. I dag tar mottagningarna ett allt större ansvar för arbetet med ungas psykiska hälsa. I det här faktabladet beskriver vi hur ungdomsmottagningar arbetar, vilket uppdrag de har och vilka insatser de erbjuder. Faktabladet vänder sig till dig som vill veta mer om ungdomsmottagningarnas arbete med ungas psykiska hälsa.

Ungdomsmottagningarna ska främja ungas fysiska och psykiska hälsa

Ungdomsmottagningar etablerades i Sverige på 1970-talet för att arbeta både främjande, förebyggande och behandling med ungdomars sexuella hälsa, utifrån medicinsk och psykosocial inriktning. Verksamheten är frivillig för kommuner och regioner, och utförandet varierar därför över landet.

Som stöd för ungdomsmottagningarnas verksamhet finns den ideella Föreningen för Sveriges ungdomsmottagningar (FSUM) som tagit fram mål, en handbok och riktlinjer för verksamheten (1, 2). Enligt FSUM:s riktlinjer är det övergripande målet för ungdomsmottagningar att ”främja fysisk och psykisk hälsa, med fokus på sexuell och reproduktiv hälsa samt rättigheter hos unga”. Det står också att ”arbetet ska ske utifrån en helhetssyn i medicinskt, psykologiskt och psykosocialt perspektiv” (2).

I riktlinjerna och handboken står att ungdomsmottagningarnas verksamhet i första hand ska ha ett hälsofrämjande synsätt, dvs. fokus på vad som skapar och upprätthåller en god hälsa snarare än på vad som orsakar ohälsa. Arbetet ska även baseras på mänskliga rättigheter, barnkonventionen, sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) och ett förhållningssätt som synliggör, utmanar och förändrar normer (1, 2). Ungdomsmottagningar beskrivs som en lågtröskelverksamhet, vilket innebär att den ska vara tillgänglig och välkommande för alla unga (1).

Föreningen för Sveriges ungdomsmottagningar (FSUM)

FSUM är en ideell förening som startade 1973, strax efter att första ungdomsmottagningen öppnade i Borlänge.

Uppgiften är bl.a. att:

- stimulera till utveckling av befintliga ungdomsmottagningars verksamhet
- ge stöd och vägledning till nystartade mottagningar
- stimulera och underlätta utbyte av erfarenheter mellan ungdomsmottagningar.

www.fsум.nu

En utredning från 2021 beskriver ungdomsmottagningarna som en basnivå för ungdomar när det gäller hälsofrämjande, förebyggande och tidiga insatser, tillsammans med bland annat elevhälsan och socialtjänstens förebyggande verksamhet (3). Man arbetar dock inte utifrån ett nationellt program så som t.ex. barnhälsovården gör.

Ungdomsmottagningar erbjuder både fysiska och digitala besök för individer, i grupp och utåtriktat arbete, till exempel i samarbete med skolor. Bemötandet är viktigt och ska utgå från ungdomarnas perspektiv (1, 2). Arbetsgruppen på en ungdomsmottagning ska enligt FSUM bestå av barnmorska, kurator eller psykolog och läkare (2).

Psykosocialt arbete

Ungdomsmottagningar arbetar med psykosociala perspektiv och insatser, och tar hänsyn till faktorer i ungas livssituation som påverkar den psykiska hälsan, t.ex. familj, socialt nätverk, sysselsättning och fritid. All personal ska väga in psykosociala perspektiv i mötet med unga.

Kuratorer och psykologer har särskilt ansvar för detta genom rådgivande, stödjande och psykoterapeutiska samtal (1, 2).

Uppdragen inom psykisk hälsa varierar

Det finns skillnader i de olika ungdomsmottagningarnas uppdrag när det gäller psykisk hälsa. De flesta arbetar med att främja psykisk hälsa och förebygga psykisk ohälsa, men flera arbetar även med stöd och behandling, enligt kartläggningar genomförda av Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) och Folkhälsomyndigheten (5, 6). Tre regioner har enligt FSUM gett sina ungdomsmottagningar ett formellt förstalinjeuppdrag när det gäller psykisk ohälsa: Gävleborg, Örebro och Västerbotten (4). Andra regioner har primärt lagt det uppdraget på primärvården eller psykiatrin, vilket gör att ungdomsmottagningar på de flesta ställen fungerar som ett komplement till den övriga vården (2, 7).

Sedan 2016 får alla län i Sverige statliga stimulansmedel för ungdomsmottagningarnas arbete med att främja psykisk hälsa och förebygga psykisk ohälsa bland barn och unga, inom ramen för en överenskommelse mellan staten och SKR (9).

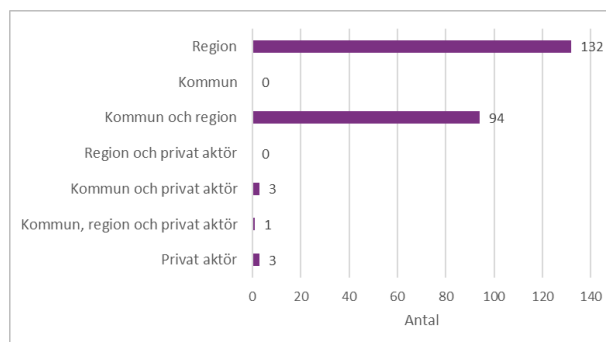
Första linjens vård

- **Första linjen** är en verksamhet som tar emot individer med tidiga tecken på psykisk ohälsa. Det kan innefatta upptäckt av psykisk ohälsa, en första kontakt med vården, förebyggande insatser, tidiga stödinsatser och behandling. Verksamheten ska komplettera den övriga vårdkedjan och avlasta psykiatrin (7, 8).
- **Ungdomsmottagningar med första linjeuppdrag** arbetar med att ge information om symtom och behandling vid psykisk ohälsa (s.k. psykoeducation) men också med att erbjuda stödande och rådgivande samtal, psykologisk behandling, föräldrakontakt, läkemedelsbehandling och familj- och anhörigsamtal (4).

Ungdomsmottagningar drivs oftast av en region

De flesta ungdomsmottagningar drivs av regioner eller av regioner och kommuner gemensamt, se figur 1 (5, 6). Verksamheten styrs av hälso- och sjukvårdslagen eller socialtjänstlagen, beroende på om det är regionen eller kommunen som driver verksamheten (3). Många ungdomsmottagningar drivs i samverkan mellan region och kommun, för att kunna erbjuda både hälso- och sjukvårds- och socialtjänstinsatser. Socialtjänstens insatser består då av psykosociala insatser som oftast utförs av en kurator (3).

Figur 1. Aktörer som ansvarade för att driva ungdomsmottagningar i Sverige år 2021.

Källa: Folkhälsomyndigheten

Det finns inga säkerställda uppgifter om hur många ungdomsmottagningar som finns i landet, men drygt 200 är registrerade som medlemmar hos FSUM. På webbplatsen UMO finns en karta med närmare 260 ungdomsmottagningar i landet.

UMO

Sedan 2008 finns den webbaserade ungdomsmottagningen UMO för alla unga 13–25 år, som finansieras gemensamt av alla regioner. På Youmo presenteras delar av UMO:s innehåll på olika språk.

- UMO.se
- Youmo.se

Åtta av tio besökare är tjejer

FSUM anger i sina riktlinjer att målgruppen är ungdomar och unga vuxna 12–25 år (2), men åldersspannet kan variera något mellan mottagningar och län. FSUM och tidigare kartläggningar visar att uppskattningsvis 80–90 procent av besökarna är tjejer och endast cirka 10 procent är killar (1, 10). Killar verkar däremot något mer benägna att söka stöd och svar på frågor online (10).

Ungdomsmottagningar får generellt positiva omdömen från ungdomarna som besöker dem, enligt bl.a. en kartläggning av SKR (10) och en statlig utredning (3). Vissa grupper är dock svåra att nå, t.ex. killar, unga i socialt utsatta miljöer, nyanlända och unga som lever i hederskulturer, unga i gruppen hbtqi+ och unga med intellektuella funktionsnedsättningar (1, 10, 11).

Ungdomsmottagningar arbetar på olika sätt för att nå fler grupper av ungdomar, bl.a. genom att

- befinna sig på ungdomarnas arenor, med till exempel skolklassbesök i högstadiet (4)

- öka kunskapen om killar och göra det möjligt för dem att känna sig lika välkomna som tjejer gör (1)
- arbeta med hbtqi+-certifiering och med att synliggöra, utmana och förändra normer (1)
- öka tillgängligheten på olika sätt, t.ex. genom digitala mottagningar (4).

Referenser

1. Föreningen för Sveriges ungdomsmottagningar. Handbok för Sveriges ungdomsmottagningar. FSUM – Föreningen för Sveriges ungdomsmottagningar, 2018. [citerad 18 oktober 2022]. Hämtad från: <https://fsum.nu/wp-content/uploads/2022/03/fsum-handbok.pdf>.
2. Föreningen för Sveriges ungdomsmottagningar. Riktlinjer för Sveriges ungdomsmottagningar. FSUM – Föreningen för Sveriges ungdomsmottagningar, 2018. [citerad 18 oktober 2022]. Hämtad från: <https://fsum.nu/wp-content/uploads/2022/03/fsum-riktlinjer.pdf>.
3. Börja med barnen! En sammanhållen god och nära vård för barn och unga. Delbetänkande av utredningen om en sammanhållen god och nära vård för barn och unga (SOU 2021:34). Stockholm: Elanders Sverige AB. [citerad 20 mars 2023]. Hämtad från: <https://data.riksdagen.se/fil/18C7CAEB-9438-4ACC-9CB6-621FCE8C48CA>
4. Föreningen för Sveriges ungdomsmottagningar. Ungdomsmottagningen i första linjen för psykisk (o)hälsa. FSUM – Föreningen för Sveriges ungdomsmottagningar, 2018. [citerad 18 oktober 2022]. Hämtad från: <https://fsum.nu/wp-content/uploads/2022/03/fsum-forsta-linjen.pdf>.
5. Sveriges Kommuner och Regioner. Psykisk hälsa på ungdomsmottagningen – en kartläggning av Sveriges ungdomsmottagningar 2016. Stockholm: Sveriges Kommuner och Regioner; 2016. [citerad 27 mars 2023]. Hämtad från: <https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/wp-content/uploads/2016/11/Psykisk-h%C3%A4lsa-p%C3%A5-ungdomsmottagningen-en-kartl%C3%A4ggnig-av-Sveriges-ungdomsmottagningar.pdf>
6. Folkhälsomyndigheten. Psykisk hälsa och suicidprevention. Regioner och kommuners arbete med hjälp av statliga stimulansmedel. Stockholm: Folkhälsomyndigheten; 2022. [citerad 27 mars 2023]. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/6dc318f9399b49fe968f5dd444dc3231/psykisk-halsa-suicidprevention.pdf>
7. Sveriges Kommuner och Regioner. Första linjen för barns och ungas psykiska hälsa 21/22. Stockholm: Sveriges Kommuner och Regioner; 2022. [citerad 27 mars 2023]. Hämtad från: https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/wp-content/uploads/2022/06/La%CC%88gesrapport-Fo%CC%88rsta-linjen-2022_final.pdf
8. Socialstyrelsen. Kartläggning av första linjens verksamhet för barn och unga med psykisk ohälsa. Stockholm: Socialstyrelsen; 2021. [citerad 27 mars 2023]. Hämtad från: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2021-3-7284.pdf>
9. Regeringskansliet och Sveriges Kommuner och Regioner. Insatser inom området psykisk hälsa. Överenskommelse mellan staten och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) 2020. Stockholm; Socialdepartementet och SKR; 2019 [citerad 14 juni 2022]. Hämtad från: <https://www.uppdragpsyiskhalsa.se/wp-content/uploads/2022/04/Overenskommelse-psykisk-halsa-2020.pdf>
10. Sveriges Kommuner och Regioner. Ungdomsmottagningar och ungas sexuella hälsa. Stockholm: Sveriges Kommuner och Regioner; 2020. [citerad 27 mars 2023]. Hämtad från: <https://skr.se/download/18.5627773817e39e979ef5e6b6/1642508836044/7585-880-7.pdf>
11. Socialstyrelsen. Slutrapport - Förstudie avseende ett nationellt hälsoprogram för barn och unga. Stockholm: Socialstyrelsen; 2022. [citerad 27 mars 2023]. Hämtad från: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2022-10-8175.pdf>